

I-Knisja ta' San Nikola

Kav. Duncan Brincat

Il-bini tal-Knisja¹

Il-Gran Mastru Nicola Cotoner kien għamar lill-Fondazzjoni Cotoner sabiex ġewwa l-Forti Ricasoli tinbena Knisja. Ir-raġuni prinċipali kienet li din il-fortizza kien waħda kbira b'rígħment imdaqqas stazzjonat ġewwa fiha, b'bosta minnhom jgħixu hemmhekk flimkien mal-familji tagħhom. Ovvjament, l-Ordni ta' San Ģwann, bħala waħda reliġjuża, hasset il-bżonn ta' Knisja li taqdi l-htiġijiet spiritwali ta' dawk kollha residenti fil-forti. Il-Gran Mastru Cotoner qaddad lill-ingħinier residenti tal-Ordni Fra Mederico Blondel sabiex iħażżeż il-pjanti neċessarji.²

L-ideja originali ta' Blondel kienet li jwaqqaf il-Knisja fuq il-lemin tal-entratura prinċipali u l-kamra tal-gwardji, fit-tarf tad-demi-bastjun ta' San Ģwann, eżattament fil-parti finali tal-kwartieri tar-rígħment, li sas-sena 1674 kienu digħi mibnija. B'dan il-mod, Knisja hemmhekk kien ikollha l-kor mat-tard tal-bastjun u n-navi jiffurmaw parti mill-arkati tal-kwartieri, u jiġuraw aktar sigurtà waqt attakk mill-ghadu. Il-Knisja f'dawn l-inħawi kien ikollha protezzjoni kbira permezz tal-bastjun.³ Blondel jidher li ħa dan il-ħsieb mill-Knisja ta' Sant' Anna li tinsab fil-Forti Sant' Iermu, għaliex f'imkejjen oħra bħall-Forti Sant' Anġlu u l-Forti Manoel, il-knejjes ġew mibnija f'post centrali tal-istess forti.

Il-bini tal-Knisja fil-Forti Ricasoli nbeda ftit wara l-31 ta' Marzu 1696⁴ u tlesta għal kollox nhar il-15 ta' Mejju 1698⁵. Qabel nghata bidu l-bini, wara konsultazzjoni tal-Prijur Konventwali⁶ u l-Kummissarji tal-Gwerra, ġie deċiż li l-post tal-bini jinbidel, u b'hekk il-Knisja sabet ruħha fil-post preżenti li huwa aktar centrali u fuq ix-xellug tal-etratura prinċipali. Ir-raġunijiet li ngiebu għal din l-għażla kienu li dan il-post kien aktar viċin tad-Dar tal-Gvernatur, aktar aċċessibbli mill-misrah tal-parata (il-pjazza tal-armi), ma kienx hemm umdità, kien iktar kenni mir-riħ xitwi aħrax tal-Grigal, u fl-istess hin xorta sigur f'każ ta' bombardament. Barra minn hekk, ir-Rettur u l-Viči-Rettur kienu stazzjonati fil-kwartieri biswit tal-istess Knisja. Ĝie deċiż li l-Knisja tkun maqtugħha mill-kumplament tal-bini, filwaqt li taħtha ġiet imħaffra kripta li mhux biss kienet isservi bħala post ta' dfin, iżda wkoll bħala miżura kontra l-umdità tal-art. Għaliha nfetaħ bokkaport u ġie mħaffer garigor taħt is-sagristi ja li tinsab wara l-kor u li tidħol għaliha minn naħha tax-xellug tal-Knisja.⁷

Il-Knisja ġiet iddedikata lil San Nikola minn Mira, Isqof ta' Bari, bħala memorja tal-Gran Mastru Nicola Cotoner, liema fondazzjoni mwaqqfa f'gieħu ħallset għall-bini tagħha u anki l-manutenzjoni.⁸ Il-Knisja ġiet konsagrata nhar il-15 ta' Mejju 1698. Dakinhar attenda l-Gran Mastru Ramon Perellos li flimkien ma' bosta dinjitarji tal-Ordni qasam bil-baħar mill-Belt Valletta lejn il-Kalkara. Il-Prijur Konventwali bierek il-Knisja u cċelebra quddiesa fiha.⁹ Nhar id-19 ta' Mejju 1698 il-Knisja ġiet mgħollija għad-dinjità ta' Knisja Parrokkjali, iżda b'xi riżervi.¹⁰ Filfatt, b'Ittra Appostolika datata 29 ta' Settembru 1693, il-Papa Innoċenzju XII, wara rakkoman-

dazzjoni ta' erba' Kardinali, iddikjara l-Knisja li kienet ser tinbena fil-Forti Ricasoli bħala Knisja Parrokkjali taħt il-ġurisdizzjoni tal-Ordni. Din l-ittra speċifikat diversi kundizzjonijiet. Ir-Rettur jew Kappillan ta' din il-Knisja u allura tal-forti kollu kellu jkun Kappillan tal-Ordni¹¹, li iżda ma kienx għal kollex indipendenti mill-Isqof. Kel-lu jingieb permess mingħand l-Isqof ta' Malta u mingħand il-Prijur tal-Knisja Konventwali sabiex ikun jista' jamministra s-sagamenti tal-qrar, il-vjatku mqaddes u l-griżma tal-morda. Għalkemm ir-raġuni prinċipali tal-Ittra Apostolika kienet li din il-Knisja kienet ferm 'il bogħod mill-Knisja Parrokkjali tal-Birgu, li taħt il-konfini tagħha kienet taqa' dak iż-żmien, in-nies kellhom kien ikollhom imorru l-Birgu għaċ-ċelebrazzjoni tas-sagamenti tal-magħmudija, żwieġ, tqarbin u anki funerali.¹² Il-Kappillan tal-Birgu kien jibda jassisti l-purċissjoni tal-funeral hekk kif din toħrog il-bieb tal-forti.¹³ Dawn l-istess kundizzjonijiet kienu japplikaw għall-knejjes kollha li kienu jinsabu ġewwa fortijiet oħra, fosthom dik ta' Forti Sant' Anġlu li kienet ukoll taqa' taħt il-Parroċċa tal-Birgu. Forti Ricasoli sar jagħmel parti mill-Parroċċa ta' San Ĝużepp tal-Kalkara meta din saret Parroċċa nhar l-10 ta' Diċembru 1897.

Il-Kappillani tal-Knisja ta' San Nikola kienu jiġu magħżula mill-fiduċjarji tal-Fondazzjoni Cotoner,¹⁴ li kienet ukoll thallas għas-servizz tagħhom. Il-Kappillan kien jirċievi 80 scudi kull sena, filwaqt li l-Viċi Kappillan kien jirċievi 50 scudi.¹⁵ Bin-jiet oħra relatati mal-Knisja kienu d-djar tal-Kappillan u l-Viċi Kappillan, bl-aħħar waħda mibnija lejn ftit wara s-sena 1720. Nhar it-28 ta' Lulju 1722, Dun Carlo Refalo, Viċi Kappillan, talab permess lill-Kummissjoni tal-Gwerra biex tinbena dar ġdida għalih għaliex dik eżistenti kienet umduža. Huwa kellu digħà fil-pussess tiegħu l-ġebel meħtieġ, iżda xorta waħda kellu l-bżonn tal-approvazzjoni tal-istess Kummissjoni.¹⁶

Deskrizzjoni tal-Knisja

Il-Knisja għandha forma rettengulari, b'tul ta' kważi tmintax-il metru u wisa' ta' disa' metri. L-arkitettura tagħha hija waħda ta' stil militari u għalhekk x'aktarx sempliċi. Il-faċċata ukoll hija sempliċi, xhieda tal-ispażju simettriku li nsibu fuq ġewwa. L-iskultura u d-dekorazzjoni hija waħda ta' stil Mannerista, b'eku żgħir lejn il-Barokk, kif jidher fil-portiku. Madwar il-Knisja nsibu fethiet li jipprovd il-iarja meħtieġa għall-kripta. Il-filati tal-ġebel huma regolari ħafna, filwaqt li fuq il-gwarniċa jitilgħu pilastri li jintemmu b'kaptelli stil tal-ordni Tuskan. Il-harsa lejn il-faċċata tieqaf hésrem permezz ta' gwarniċa oħra, u tkompli permezz ta' speci ta' frontispizju li jintem b'żewġ vażuni tal-ġebel fiż-żewġ gnub. F'din il-parti tal-frontispizju nsibu tieqa tonda, fuq stil Mannerist, li minna kien jidħol id-dawl tax-xemx fuq l-artal maġġur. Il-ġnub tal-Knisja huma maqsumin permezz ta' pilastri fit-tiet partijiet, li kull waħda minnhom tinsab fiha tieqa.

Fil-Knisja nsibu tliet artali: dak maġġur fin-nofs fil-kor, u tnejn oħra fil-ġnub. L-artal maġġur kien dedikat lil San Nikola u b'ordni tal-Fondazzjoni Cotoner, kuljum kienet tiġi cċelebrata quddiesa għal ruħ il-Gran Mastru Cotoner. Kemm il-Kappillan kif ukoll il-Viċi Kappillan kienu jingħataw 30 scudi fis-sena għal din il-quddiesa.¹⁷ Minbarra din il-quddiesa, kienu jiġu cċelebrati tħalli quddiesa oħra kull xahar, kif ukoll meta tkun festa jew inkella l-Ḥadd kien jingħad quddies ieħor bikri mal-ghodwa qabel ma tinbidel il-gwardja. Il-ħlas għal kull quddiesa kien ta' 3 tari. It-tieni artal kien dedikat lill-Madonna tal-Pilar, imwaqqaf minn Dun Fra Tommaso Ondeano, Kappillan

tal-Lingwa ta' Aragona nhar l-10 ta' Settembru 1749 wara li kien ħallas lill-Fondazzjoni Cotoner 50 scudi.¹⁸ Fl-1760 Ondeano ta 83 scudi lil Massa Frumentaria tal-Belt Valletta li kienet timporta l-qamħ, sabiex l-interessi magħmulha jintużaw għaċ-ċelebrazzjoni ta' vespri, quddiesa solenni u tnejn oħra letti nhar it-12 ta' Ottubru, festa liturgika tal-Madonna tal-Pilar. Sentejn wara Ondeano żied il-kontribuzzjoni tiegħu

b'133 scudi bi 3 fil-mija interassi jmorru għall-istess ċelebrazzjonijiet.¹⁹ It-tielet aratal kien dedikat lil San Ģwann l-Evangelista u kien imwaqqaf minn Pietro Pulis nhar l-20 ta' Diċembru 1750 li ħallas 50 scudi lill-Fondazzjoni Cotoner b'kundizzjoni li tiġi cċelebrata quddiesa nhar il-festi kollha.²⁰

Il-Knisja ta' San Nikola ġewwa l-Forti Ricasoli.

Statwa antika tal-injam ta' Marija Addolorata kienet tinsab fil-kripta. Din l-istatwa kienet fuq waħda mill-galeri tal-Ordni qabel is-sena 1523, matul il-perjodu li kienu joperaw minn Rodi.²¹ Kien hemm devozzjoni kbira lejn din l-istatwa, tant li xi persuni fil-forti kien jżuruha ta' kuljum. Minħabba f'hekk, il-Fondazzjoni Cotoner waqqfet artal fil-kripta stess għal din l-istatwa. Barra minn hekk, fil-kripta jinsabu żewġ artali oħra, wieħed dedikat lis-Salib Imqaddes, imwaqqaf minn Arcangelo Chetcuti fil-21 ta' April 1751 li kien ħallas 50 scudi lill-Fondazzjoni Cotoner b'riss quddiesa nhar il-festa, waqt li l-ieħor huwa ddedikat lill-Flagellazzjoni ta' Kristu u kien imwaqqaf minn Dun Paolo Piscopo nhar l-4 ta' Marzu 1757 bl-istess kundizzjoni tal-artal l-ieħor.

Il-Knisja kienet sinjura fejn jidħlu armar liturgiku, ikoni u relikwiji, b'dawn tal-aħħar, l-iktar prezjuži u devoti minnhom kienet jinsabu f'kaxxa kbira mdawra b'bellus u kristall taħt l-artal maġġur.²² Kien hemm madwar sebgha u sebghin relikwija ta' diversi qaddisin, fosthom San Nikola, San Ģwann il-Battista, San Pietru, San Ĝużepp u kif ukoll tas-Salib Imqaddes fost l-oħrajn.²³ Fost id-diversi xogħlijiet tal-arti li konna nsibu f'din il-Knisja nistgħu nsemmgħu tliet opri importanti. Il-pittura titulari fuq l-artal maġġur kienet turi lil San Nikola flimkien mal-Gran Mastru Nicola Cotoner, u tpittret mill-Kavallier u pittur Taljan Mattia Preti.²⁴ Pittura oħra kienet turi lill-Madonna tal-Vitorja li probabilment kienet kopja ta' dik li nsibu fil-Knisja Konventwali ta' San Ģwann fil-Belt Valletta.²⁵ It-tielet pittura kienet ukoll turi mezzo-bust ta' San Nikola²⁶ li kienet ġiet miġjuba minn Rodi fl-1530 mill-familja Tolossenti flimkien ma' xi opri oħra. Din il-pittura kellha devozzjoni kbira fi ħdan din il-familja, iżda wara żewġ sekli, nhar il-5 ta' Diċembru 1744, lejlet il-festa ta'

San Nikola, Dun Giovanni Battista Tolossenti, li kien l-ahħar eredi tal-familja, ir-regalaha lill-Knisja tal-Forti Ricasoli għad-devozzjoni pubblika. Ĝiet imbierka mill-Kappillan Dun Gaetano Reboul li kiteb l-istorja tagħha fuq il-parti ta' wara tal-inkwatru tal-pittura.²⁷ Pittura oħra kienet turi lil Giovanni Battista Bosa li żmien qabel kien Kappillan tal-forti, liema pittura ġiet akkwistata minn Gaetano Reboul fl-1753 mingħand Dun Filippo Grech. F'dak iż-żmien Bosa kien għadu ħaj, tant li r-referenza għaliex kienet ‘il-Kappillan irtirat tal-forti’.²⁸

L-ġħamara tal-Knisja ġiet minn erba' imkejjen differenti: kien hemm għamara mis-lufa mill-Knisja Konventwali ta' San Ģwann, għamara mgħotija mill-Fondazzjoni Cotoner, għamara u opri oħra rregalati minn Kappillani jew devoti, u opri oħra li kien tal-Fratellanza tal-Madonna tal-Vitorja li kienet ġiet imwaqqfa fl-istess Knisja. Dawn tal-ahħar kien jinkludu relikwiji, ogħġetti tal-fidda, abiti sagri, kotba u missalli, fjuretti, għandieri, standardi u affarijiet oħra.²⁹

Dun Gaetano Reboul kien waqqaf ukoll librerija fil-forti li fiha kien jiġu maħżuna manuskritti u rakkonti relatati kemm mal-Knisja u anki mal-Forti Ricasoli.³⁰ Reboul kien jagħmel sforzi kbar biex jakkwista, permezz ta' favuri differenti, kotba u ogħġetti oħra meħtieġa għall-Knisja, u dan b'mod speċjali permezz ta' ħabib tiegħu, l-awtur magħruf Malti Dun Ignazio Saverio Mifsud, li kien jaġixxi ta' interloku-tur.³¹ Għas-sena 1752 Reboul kien jikteb noti dwar il-forti u l-Knisja li permezz tagħhom illum nafu parti kbira mill-istorja tal-Forti Ricasoli.³² Reboul kien strumentali biex jakkwista kor użat għall-Knisja b'mod mill-aktar ingenuż. Fil-31 ta' Lulju 1752 huwa kiteb lill-kuġinuh Dun Carlo Reboul sabiex dan tal-ahħar ikellem lil Dun Francesco Castiglio, Kappillan tal-Knisja tal-Madonna tal-Vitorja fil-Belt Valletta, u jitkolbu l-kor ta' dik il-Knisja peress li sar magħruf li Kavallier Spanjol kien ser iħallas għal kor ġdid fil-Knisja tal-Belt. Sintendi, Dun Gaetano Reboul, insista ma' kuġinuh li hu ma jissemmiex f'din it-talba ma' Castiglio, u dan għaliex huma ma kienux qed jaraw ghajnej m'għajnej minħabba xi diskors li sar mill-Viċi Kappillan ta' Castiglio.³³ Ċertament, m'hemm l-ebda dubju li żmien Reboul bħala Kappillan kien żmien tad-deheb għal din il-Knisja.³⁴ Interessanti li tliet snin wara dan il-każ, Reboul flimkien mal-Kappillan tal-Forti Manoel Dun Fra Luigi Deluci, kien għadu miġġieled ma' Castiglio, u dan minħabba li dan tal-ahħar kien qed jieħu 14 tari mingħand il-qraba ta' persuni mejta bħala ħlas ta' servizz ta' funeral bejn l-isptar u l-moll tal-Belt Valletta, u dan qabel dawn kien jittieħdu għall-Forti Ricasoli jew il-Forti Manoel għar-rit tad-difna. Iż-żewġ Kappillani ta' dawn il-fortijiet pretendew li jithallsu tal-inqas 10 tari għas-servizz tagħhom fid-difna.³⁵

Eżattament fl-entratura prinċipali tal-Forti Ricasoli, fil-kamra tal-gwardja, kien hemm niċċa ddedikata lill-Madonna tal-Grazzji, li kien jieħu ħsiebha l-Kappillan flimkien ma' żewġ prokuraturi nominati mill-istess Kappillan. Nhar il-festa tal-Isem Imqaddes ta' Marija kien jintra mal-ħalliha, kienet issir quddies fil-post għall-miġġhemha preżenti. Quddiem din in-niċċa kuljum kienet issir it-talba tar-Rużarju għal ruħ Fra Giovanni Francesco Ricasoli, il-promotur u benefattur prinċipali ta' dan il-forti.

Tilwim fuq ġurisdizzjoni ekkležjastika

L-Ittra Appostolika tad-29 ta' Settembru 1693 li għolliet il-Knisja tal-Forti Ricaso-

Il-prospettiva tal-ortal maġġur fil-preżent, mingħajr il-pittura titulari.

Li għad-dinjità ta' Knisja Parrokkjali tal-Ordni, kienet valida biss għal seba' snin. Għaldaqstant, kull seba' snin kienet tergħa' ssir talba biex dan id-digriet jerġa' jiġi estiż. Dan eżempju ġara nhar is-27 ta' Marzu 1763 meta, flimkien ma' privileġgi oħra li ngħataw fl-1693, il-Papa Klement XIII ipproklama indulgenza perpetwa lil dawk kollha li jżuru din il-Knisja u l-ortal ta' ġewwa fiha³⁶, b'mod speċjali l-ortal titulari ta' San Nikola.³⁷ Indulgenzi ghall-erwieħ tal-mejjtin kienu jingħataw ukoll kull darba li tiġi cċelebrata quddiesa funebri. L-Ittri Appostoliċi tal-24 ta' April 1770³⁸, tat-23 ta' Ottubru 1781³⁹ u tas-17 ta' Marzu 1791⁴⁰, kollha ikkonfermaw dawn il-privileġgi. Barra minn hekk, fit-23 ta' Novembru 1784, digriet ieħor maħruġ minn Papa Piju VI ta lill-Knisja l-privileġġ ta' vespri kantati u l-quddiesa solenni fil-festi ta' San Nikola u ta' Sant' Anna.⁴¹

L-Ittra Appostolika tal-1693 iddikjarat il-Knisja tal-Forti Ricasoli bħala indipendent mill-ġurisdizzjoni tal-Isqof ta' Malta u kienet taqa' direttament taħt il-ġurisdizzjoni tal-Ordni.⁴² Matul is-snin tal-1690, ir-relazzjoni tal-Ordni mal-Isqof ta' Malta Monsinjur Davide Cocco Palmieri kienet mimlija tensjoni, speċjalment minħabba l-ġurisdizzjoni tal-amministrazzjoni tas-Sagamenti.⁴³ L-ittra tal-1693 tat aktar qawwa lill-argumenti tal-Isqof ta' Malta kontra l-Ordni, għaliex kienet tishaq li l-Kappillan tar-Ricasoli ma setax jamministra s-Sagamenti u lanqas iqarar lil dawk li kienu jgħixu fil-forti mingħajr il-permess kemm tal-Isqof u anki tal-Prijur.⁴⁴ Kif ra dawn il-poteri fuq il-Knisja ta' San Nikola, l-Isqof prova jieħu ftit kontroll, u għalhekk huwa avża lill-Kappillan li kien ser jagħmel viżta pastorali f'din il-Knisja Parrokkjali bħala Delegat Appostoliku, u kien ser jeżamina l-funzjonijiet tal-Knisja indipendentement mill-privileġgi tal-Ordni. Il-Kappillan informa lill-Gran Mastru u lill-Kunsill bl-intenzjoni tal-Isqof, u nhar is-6 ta' Lulju 1700 il-Kunsill ħatar Kummissjoni magħmulha minn tliet Kavallieri anzjani li mas-segretarji tal-Gran Mastru kellhom jeżaminaw din il-kwistjoni, jagħtu l-pariri meħtieġa u anki jazzjon-awhom.⁴⁵

Sat-8 ta' Lulju 1700, il-Kummissjoni maħtura kienet digħà bghātet lill-avukat tal-Ordni għand il-Kurja tal-Isqof, tishaq li dan tal-aħħar ma kellux dritt jagħmel il-viżta pastorali għax din kienet tmur kontra l-privileġgi tal-Ordni kif inhu miktub fuq l-Ittra Appostolika.⁴⁶ It-talba tal-Isqof kienet ibbażata fuq il-prattika universali fejn l-Isqof, bħala Delegat Appostoliku, seta' jagħmel żjara fil-knejjes kollha tal-Ordni fejn kienu jiġu amministrati s-Sagamenti, u dan skont id-dispożizzjonijiet tal-Kunsill tal-Ordni u l-Bolla Papali *Exposit* tal-Papa Piju V. Il-Kummissjoni magħmulha mit-tliet Kavallieri argumentat li fl-Ittra Appostolika tal-1693, il-Knisja kienet id-dikjarata *pleno iure* taħt il-ġurisdizzjoni tal-Ordni u bħala membru tal-Knisja Kon-

ventwali, u għalhekk il-prattika universali li kien qed isemmi l-Isqof ma kienetx tgħodd f'dan il-każ. L-Isqof xorta waħda mar il-Forti Ricasoli biex iwettaq il-viżta pastorali, imma ma thallie ix-jidhol. Għalhekk, kemm l-Isqof u anki l-Ordni ddeċidew li jirreferu dan il-każin lill-Vatikan, filwaqt li l-Kummissjoni maħtura mill-Ordni baqgħet attiva sakemm tingħata ordnijiet oħra mill-Kunsill.⁴⁷

It-trattamenti mal-Vatikan damu sejrin bosta snin, kif kien normali f'dak iż-żmien. Sa Lulju 1701 il-Papa kien għadu ma rċeviex ir-raġunijiet tal-Ordni kontra li jsiru l-viżti pastorali fil-Knisja ta' San Nikola.⁴⁸ Mhux ċar kif intemmet din il-kwistjoni, iżda tliet snin wara l-Isqof kien għadu qed jinsisti fuq il-ġurisdizzjoni tal-Knisja Parrokkjali. Fl-1703 Mons. Cocco Palmieri żamm sinodu djoċesan fil-Knisja Kattidrali li għaliha ordna sabiex ikunu preżenti Fra Domenico Gambigallo, Kappillan, u Fra Giovanni Bosa, Viċi Kappillan tal-Knisja tal-Forti Ricasoli, iżda huma rrifjutaw li jattendu. F'dikjarazzjoni ta' protesta registrata fil-Kanċellerija tal-Ordni nhar it-23 ta' April 1703 huma ddikjaraw li ma kellhomx għalfejn jattendu dan is-sinodu minħabba li huma ma kienux suġġetti ghall-ġurisdizzjoni tal-Isqof.⁴⁹

Iċ-ċelebrazzjoni tal-iktar festi importanti

L-iktar festa religjuża importanti cċelebrata fil-Forti Ricasoli kienet dik ta' San Nicola, qaddis patrun, nhar is-6 ta' Dicembru. Kienet tiġi cċelebrata bil-kant tal-vespri, quddiesa solenni bil-paniġierku u purċissjoni madwar il-forti.⁵⁰ Fis-6 ta' Dicembru 1746 Dun Gaetano Reboul iċċelebra din il-festa u wettaq purċissjoni madwar il-forti permezz ta' kaxxa bir-relikwiji qaddisa. Din l-okkażjoni baqgħet imfakkra permezz ta' skrizzjonijiet li saru kemm barra kif ukoll ġewwa l-Knisja.⁵¹ Fl-1731 il-Kappillan Fra Carlo Refalo fetah ġnien żgħir fuq barra tal-forti, bid-dħul minnu jmorrū għaċ-ċelebrazzjoni tan-novena tal-festa ta' San Nicola.⁵² Fis-sena 1791 id-dħul minn dan il-ġnien kien 31 tari fis-sena, li ma kienx biżżejjed biex ikopri l-ispejjeż tan-novena, u għalhekk il-Kappillan Fra Andrea Fenech kabbar il-ġnien u žied id-dħul finanzjarju minnu.⁵³

Festa oħra importanti cċelebrata ġewwa l-Forti Ricasoli kienet dik tal-Madonna tal-Vitorja nhar it-8 ta' Settembru.⁵⁴ Din id-data kienet importanti ferm kemm għall-Kavallieri u anki għal Maltin għax kienet it-tifikira tar-rebħha tal-Assedju l-Kbir tal-1565 u għalhekk dakinhar kienet issir purċissjoni madwar il-forti. Devozzjoni oħra mir-residenti tal-forti kien lejn San Ģwann t'Alla, tant li nhar it-8 ta' Settembru 1745, wara l-kant tal-vespri, ir-relikwija tal-qaddis ingarret waqt il-purċissjoni.⁵⁵ Ċelebrazzjonijiet simili kienu jsiru fl-24 ta' Ĝunju festa ta' San Ģwann il-Battista, u Hadd fuq *Corpus Christi* li wkoll kienet tiġi cċelebrata permezz ta' quddiesa solenni.⁵⁶ Fl-24 ta' Dicembru 1739, għall-ewwel darba ġol-Forti Ricasoli u ġol-Forti Manoel saret il-quddiesa ta' lejlet il-Milied.⁵⁷

Il-ħames quddiesa ta' lejlet il-Milied li saret fil-Knisja ta' San Nicola fl-1743 hija ta' interessa storiku. Il-Kappillan Reboul kien stieden lil Dun Ignazio Saverio Mifsud, dak iż-żmien seminarista ta' tnejn u għoxrin sena, sabiex jagħmel il-priedka tal-Milied f'nofsillejl neqsin kwart.⁵⁸ Iż-żgħażugħ Mifsud kiteb in-noti ta' dan il-paniġierku u aktar tard silithom f'manuskratt mimli b'kitba bl-ilsien Malti bikri ta' dak iż-żmien, manuskratt li huwa ferm studjat mill-istudjuži tal-ilsien Malti.⁵⁹ Minħabba f'hekk nistgħu nghidu li l-Forti Ricasoli ta' l-kontribut tiegħu ukoll fejn tidħol l-

istorja tal-lingwa Maltija għaliex il-priedki ta' Mifsud għadhom sal-lum meqjusa bħala l-eqdem proža fl-ilsien Malti. Reboul u Mifsud kellhom ħbieberija kbira matul hajjithom, iżda l-uniku traċċa li fadal ta' dan hija l-edizzjoni tad-djarju ta' Reboul li Mifsud kien irnexxielu jippubblika.⁶⁰ Dakinhar, il-miġgħema preżenti fil-Knisja ta' San Nikola semgħet lis-seminarista jintroduci l-priedka tiegħu bil-kliem Latin ‘*Annuntio vobis gaudium magnum...*’ u wara tahom eżempji mill-ħajja tagħhom ta’ kuljum biex ifakkarhom fil-bżonn ta’ l-indiema matul il-preparazzjoni ghall-miġja ta’ Kristu matul dik il-lejla xitwija.⁶¹ Jidher li fil-Knisja ma kienx hemm pulptu u għalhekk Mifsud ippreżenta l-priedka tiegħu minn fuq l-artal.⁶² Huwa kiteb din il-priedka nhar l-20 ta’ Dicembru 1743. Il-priedki tiegħu kollha bil-Malti, flimkien ma’ oħrajn bit-Taljan, insibuhom fil-manuskritt *Discorsi e Panegirici Sacro-Morali composti e rappresentati in Malta in varie occasioni, e contingenze del Sac(erdo)te Ignazio Saverio Mifsud, Maltese. E dall'istess dedicati, e conservati alla Pia, e Venerabile, e Santa Memoria del Giovine Gaetano Fortunato Mifsud Fratello predefonto dell'Aut(or)e MDCCCLII.*⁶³

Uħud mir-Retturi u Kappillan

L-ewwel Kappillan tal-Forti Ricasoli kien Dun Fra Matteo lo Castro⁶⁴ filwaqt li l-ewwel Viċi Kappillan kien Dun Fra Geronimo Signorino.⁶⁵ Madankollu, probabilment lo Castro qatt ma qeda d-dmirijiet tiegħu fil-forti u dan għaliex fl-1692 kien digħi għie sostitwit minn Dun Fra Domenico Gambigallo mill-Isla, sitt snin qabel il-Knisja preżenti tlestiet mill-bini u t-twaqqif b'mod uffiċjali tal-gwarniġun. Gambigallo miet fl-1730⁶⁶ filwaqt li t-tieni Kappillan kien Dun Fra Giovanni Battista Bosa⁶⁷, mill-Isla ukoll, li sal-1743 kien irtira u miet fl-1753. Kappillan tal-Forti Ricasoli li għamel isem kien Dun Fra Gaetano Reboul li kien digħi fil-kariga fl-1743 meta Ignazio Saverio Mifsud għamel il-priedka tal-Milied u sa Ĝunju 1755 kien għadu Kappillan hemmhekk. Reboul twieled fil-Belt Valletta fl-1707 u miet fl-14 ta’ April 1759, probabilment fil-Forti Ricasoli. Huwa ġie midfun fil-Knisja Konventwali ta’ San Ģwann. Huwa kien sar Rettur tal-Ubbidjenza fi ħdan l-Ordni fl-1733, u l-ewwel ħatra tiegħu kienet bħala Kappillan tal-Kurċifiss fl-ewwel sala tal-Lazzaretto jew l-isptar tal-kwarantina. Sentejn wara ħa l-pussess bħala Viċi Kappillan tal-Knisja ta’ San Nikola fil-Forti Ricasoli wara l-mewt tal-Viċi Kappillan ta’ qabel Dun Fra Carlo Refalo.⁶⁸ Reboul kien jieħu interess spiritwali personali f’dawk kollha li kienu jgħixu fil-forti u fid-djarju li kiteb kien iżomm notamenti tal-avvenimenti importanti li fasslu l-ambjent soċċjali tal-gżira u li kienu qed isehħu f’Malta fin-nofs tas-seklu tmintax. Il-Knisja ta’ San Nikola u l-Kappillan tagħha serew l-iskop tagħhom, kemm reliġjuż u anki morali, b'mod mill-aktar għaqli b’risq ir-residenti li kienu jgħixu fil-forti.

Il-prospettiva ta’ artal laterali.

Konklużjoni

Il-Knisja ta' San Nikola gewwa l-Forti Ricasoli baqgħet tintuża maž-żmien għaliex matul il-ħakma tal-Imperu Ingliż xorta waħda kien hemm diversi Maltin stazzjonati hemmhekk. Ir-rwol tagħha ħa dimensjoni oħra fl-1897, meta l-istess Knisja waqgħet taħt il-ġurisdizzjoni tal-Parroċċa l-ġdidha ta' San Ĝużepp tal-Kalkara. Madankollu, meta l-Forti Ricasoli beda jtitlef mill-ħtieġa strategika tiegħu, u speċjalment hekk kif dan sar bla użu meta ntemmet il-ħakma tal-Imperu Ingliż, din il-Knisja flimkien mal-forti kollu sfaw abbandunati. Maž-żmien intużaw għal diversi skopijiet, fos-thom fil-ġbid ta' films magħrufa, u l-Knisja intużat bosta drabi bhala maħżeen. Illum, kemm il-forti kif ukoll l-istess Knisja jinsabu fi stat ta' abbandun totali, tant li jekk mhux ser jiġu restawrati minnufih, ser nispicċċaw nitilfuhom darba għal dejjem. L-istorja tibqa' ħajja mhux ghax tista' taqra dwarha, iżda wisq iż-żejed jekk tkun tista' żżurha u tmissħa b'idejk.

- ¹ Hafna mill-materjal riprodott f'din il-kitba huwa ³³ Ibid.
mehud minn *Ricasoli, Malta - History of a Fort*, A. Quin-
tano, Malta, 1999
- ² ATM 1016, ff. 259v.-260
- ³ Ibid., f.260
- ⁴ ATM 264, f. 97
- ⁵ Ibid., ff. 166v. - 167
- ⁶ Il-Prijur Konventwali kien il-kap tal-qassassin li kienu jservu l-membri tal-Ordni. Huwa kien stazzjonat gewwa l-Knisja Konventwali ta' San Ģwann fil-Belt Valletta, il-lum il-Kon-Kattidral ta' Malta.
- ⁷ ATM 1016, f. 260-262v
- ⁸ A. Ferris, *Memorie dell'Inclito Ordine Gerosolimitano, Authorities in Malta, 1695-1701*, (Teżi B.A. Hons., Università ta' Malta, 1976, 87)
- ⁹ ATM 264, ff. 166v - 167v
- ¹⁰ ATM 502, ff. 110v., 111
- ¹¹ Il-Kappillani tal-Ordni kienu jservu f'diversi knejjes tal-Ordni kemm fil-Belt Valletta u anki f'żoni oħra. Dawn il-knejjes, inkluż dik tal-Forti Ricasoli, kienu jaqgħu taħt il-ġurisdizzjoni tal-Ordni u għalhekk kienu jsiru viżi Palmieri, Lulju 1701, f. 348 pastorali mill-Prijur tal-Knisja Konventwali u mhux mill-Isqof ta' Malta. W. L. Zammit, *The Chaplains of the Order of Saint John in Malta, 1631-1798* (Teżi B.A. Hons., Università ta' Malta, 1971), 171
- ¹² ATM 264, f. 21v
- ¹³ BNM 142d, f. 465v
- ¹⁴ ATM 6535, f. 67v.
- ¹⁵ ATM 390, bla paġna
- ¹⁶ ATM 1018, f. 1
- ¹⁷ ATM 1953, iv, 289
- ¹⁸ Ibid., ff. 287-288
- ¹⁹ ATM 154, f. 134
- ²⁰ ATM 1953, iv, f. 288
- ²¹ Ferris, 53
- ²² BNM 142d, f. 460v
- ²³ ATM 1953, iv, f. 290
- ²⁴ BNM 142d, f. 468
- ²⁵ Ibid. f. 462
- ²⁶ Ibid.
- ²⁷ BNM 20, ff. 74, 75
- ²⁸ BNM 1029, bla paġna
- ²⁹ BNM 142d, ff. 467-484. Agius de Soldanis jagħti inventarju dettaljat tal-affarijiet kollha li konna nsibu f'din il-Knisja lejn nofs is-seklu tmintax.
- ³⁰ BNM 142d, f. 464
- ³¹ BNM 1029, bla paġna
- ³² Ibid.
- ³³ Ibid.
- ³⁴ BNM 142d, f. 466
- ³⁵ ATM 152, ff. 37v-38. M'huiwiex magħruf x'kienet id-deċiżjoni tal-Kunsill tal-Ordni.
- ³⁶ ATM 271, f. 243
- ³⁷ Ibid., f. 255v
- ³⁸ ATM 272, f. 206v
- ³⁹ ATM 273, ff. 263v-266
- ⁴⁰ ATM 274, ff. 190, 190v
- ⁴¹ Ibid., ff. 47, 47v
- ⁴² ATM 264, f. 21v
- ⁴³ S. Caruana, *Jurisdictional Quarrels Among the Three Authorities in Malta, 1695-1701*, (Teżi B.A. Hons., Università ta' Malta, 1976, 87)
- ⁴⁴ ATM 264, f. 21v
- ⁴⁵ ATM 265, f. 16
- ⁴⁶ Ibid., f. 17
- ⁴⁷ ATM 265, f. 17
- ⁴⁸ AAF, *Corrispondenza, Kardinal Paulucci lil Mons. Cocco*
- ⁴⁹ ATM 265, f. 93
- ⁵⁰ BNM 142d, f. 463v
- ⁵¹ BNM 20, f. 100
- ⁵² ATM 1018, ff. 385-386
- ⁵³ ATM 1023, ff. 285-286
- ⁵⁴ BNM 142d, f. 463
- ⁵⁵ BNM 20, f. 75
- ⁵⁶ BNM 142d, f. 463
- ⁵⁷ BNM 20, f. 52
- ⁵⁸ J. Zammit Ciantar, 'Priedka tal-Milied tas-sena 1743', *f'il-Mument tat-12 ta' Diċembru 1993*, 9-15
- ⁵⁹ BNM 48
- ⁶⁰ G. Reboul, *Giornale de Successi dell'Isole di Malta e Gozo*, miġbur minn Ignazio Saverio Mifsud u ppubblikat minn Vincenzo Laurenza (Malta 1936), 5-6
- ⁶¹ Zammit Ciantar, 9
- ⁶² J. Zammit Ciantar, 'Paniġierku f'gieħ it-Twelid ta' Sidna Ġesù Kristu fil-Knisja tal-Forti Ricasoli, fil-Kalkara, nhar il-Milied ta' l-1743' fil-ktieb tal-festa ta' San Ĝużepp 2006 mahruġ minn Circolo San Giuseppe Filarmonika Sagra Familja, 39
- ⁶³ BNM 48
- ⁶⁴ ATM 495, f. 105v
- ⁶⁵ ATM 497, ff. 133v., 81v
- ⁶⁶ ATM 533, f. 184v.-185
- ⁶⁷ ATM 502, f. 108v
- ⁶⁸ ATM 539, f. 126